Fitala Csaba: Új füzikefaj (Aves, Sylviidae) Magyarországon 95

Vizslán Tibor - Szentgyörgyi Péter - Vizslán László: Sajóbábony madárvilága 99

Ambrus Béla: A Hevesi-sík madárvilága 110

Bihari Zoltán: A debreceni Nagyerdő denevérfaunisztikai vizsgálata 126

Endes Mihály: Fényképalbum: Dr. Beretzk Péter 141

Megfigyelések 143

TERMÉSZET- ÉS KÖRNYEZETVÉDELEM

Stollmayerné Boncz Emilia: A Csömöri-tó növényzetének változása. Milyen változásokat okozhat az égetés egy lápos terület növényzetében 162

Dudás Miklós - Sándor István: Réti sas védelem középtiszai ártereken és a Hortobágy térségében 1987-1992. között 189

Dr. Budayné Dr. Kálóczy Ildikó - Juhász Jusztin - Gyulai Péter: Biocén környezet- és természetvédelmi klub a debreceni Tóth Árpád Gimnáziumban 198

HÍREK

TERMÉSZET A MŰVÉSZETBEN

Endes Mihály: Elrepülő pillangó. Fotó 203

Hányszor költ a csicsörke?
(Nem tudományos cikk)

Kihez szól ez a kérdés? Hiszen minden valamirevaló madarász tudja a választ, s ha - uram bocsá! - mégsem, (végül is az ember feje nem káptalan), felüti a szakkönyvet és máris hozzájutott a leghitelesebb információhoz. A könyv pedig legyen minél újabb, modernebb, mert a tudomány ugyebár halad, fejlödik, könnyű ám lemaradni. Ugyanakkor az ósdi, idejétmúlt ismeretekre hivatkozni súlyos hiba, olyannyira, hogy az ilyenre "képes" ember nem is való az írástudók közé...

Elö hát a könyvet, amely esetünkben nem is lehet más, mint a Magyaroszág fészkelö madarai 1984-böl. Nézzük csak, mit ír a címben feltett kérdésröl? Idézem: "Második költésére vonatkozó ismereteink hiányosak." Nocsak! Amikor sokakkal együtt magam is tisztában vagyok vele, hogy ez az apró madár évente rendszeresen kétszer rak fészket és nevel fiakat. Másodszor általában június utolsó harmadában kezdi és július közepétöl repülnek ki az utódok. Akkor ez egy új, méghozzá jelentös felfedezés, amelyet mihamarébb közkinccsé kell tenni. Mégiscsak tudományos cikk lesz ebböl az írásból? Ez esetben viszont bele kell nézni a régebbi írásokba, már csak a kellöen kritikus álláspont kialakítása miatt is.

Nézzünk itthonit, nézzünk külföldit: kezdjük a régmúlttal és közeledjünk a mához! Mit ír 1902-ben a "Brehm"? Mindent. Szép sorban, precízen, nem hiányzik belöle semmi, tehát évente kétszer, méghozzá a fentebb jelzett idöpontban. Egy másik külhoni, már 1976-ból (MAKATSCH: Die Eier der Vögel Europas) csak megismétli mindezt. De evezzünk hazai vizekre! Lovassy 1927-ben, helyesen ugyancsak a fentieket közli. Majd 1958-

ban a Magyarország madarai című könyv kissé gyanússá válik azzal (aha!), hogy bár két költéséről ír, időpontokat nem ad meg. Ezzel pedig bizonytalanságot kelthet abban, aki belőle kíván a címben feltett kérdésre választ kapni.

Nincs tehát új felfedezés, legfeljebb tanulság. Az tudniillik, hogy nem szégyen tanulni. Kiváltképpen akkor, ha tanítani, informálni akarunk másokat is. És a szakmai ismeretek megszerzésének színtere nem csak a könyvtár, hanem a terep is, a jó öreg természet. Az említett írástudók felelőssége tehát óriási - szerzőé, lektoré, szerkesztőé egyaránt. Éljenek vele!

Még annyit, hogy a leírt jelenség távolról sem csak az ornitológia tudományára jellemző, jóllehet nem is törvényszerű.

Főszerkesztő

ENDES MIHÁLY

Adatok Magyarország ásványvilágához

A hazánkban időről időre megjelenő ásványtani szakkönyvek áttanulmányozása során egyértelműen kiderül, hogy a régebbiek (SZABÓ, 1867.; MAURITZ-VENDL,1942.; KOCH-SZTRÓKAY, 1967.)részletesebben, illetőleg szélesebb körben foglalkoznak a témával, mint az utóbb születettek. Az újabb és még újabb felfedezésekkel való versenyfutást természetesen egyikük sem vállalhatja fel, mint ahogyan "közönséges" ásványfajok (pl. kalcit, gipsz, kvarc, stb.) összes lelőhelyeinek részletezése is meghaladná terjedelmüket. Ez utóbbi szempontból magam is csak a jelentős adatokat tárgyalom, emellett azonban itthoni új faj és változat ismertetése is munkaterületemet képezi. Több helyütt viszont kiegészítésekre, sőt helyesbítésekre van szükség, különösen az Alföld talajaiban képződő szulfát, karbonát és nitrát ásványok - a hazai mineralógia mostohagyermekeinek - esetében. Igaz, hogy egykori jelentőségük, mint ipari nyersanyagé (lőporgyártás, szappanfőzés) mára már csupán kultúrtörténeti érdekességű, ám a társtudományok (pedológia, botanika, zoológia, ökológia) számára napjainkban is komoly információs értékkel rendelkeznek.

MARKAZIT (FeS_2). Az 1988-ban Alsótelkesen nyitott gipszbányából került elő lokálisan. Megjelenése szép futtatási színekkel, gömbök és bekérgezés formájában.

KVARC (SiO_2). Telkibánya környékén egy alaki változatát találtam. Ez a jól ismert "jogarkvarc" fordítottjának is tekinthető, amennyiben a fenn-nőtt kristályoknak nem a csúcsi, hanem az alapi fele-kétharmada a vastagabb, s így egy gótikus katedrális tornyára emlékeztet - "dómkvarc".

Ezen a vidéken gyakoriak a többé-kevésbé, olykor erősen torzult - néha átnőtt - kristálypéldányok, csoportok is. Részben már kimállva, elsodródva szántóföldeken, részben az egykori bányászat során szétbontott üregekből, telérekből származnak, s hányókon, horpákból gyűjthetők. Méretük a 8-10 cm-t eléri.

MORION (SiO_2). Ugyancsak Telkibánya mellett találtam az első hazai példányt. Telérkvarc-darabban több, párhuzamos, dm hosszúságú és 1-2 mm vastagságú sávban mutatkozott (ENDES, 1992).

FÜSTKVARC (SiO_2). A tokaji Kopasz-hegy egyik andezit-kőbányájában, üregben találtam 2 mm-es kristályát. A telkibányai lelőhely füstkvarcai és ametisztjei esetében olykor egyetlen példányon mind a két színváltozat, illetőleg ezek átmenete megfigyelhető. Itt jegyzem meg, hogy az Erdőbényéről kb. 25 évvel ezelőtti füstkvarc-lelet (TASNÁDI KUBACSKA, 1973.) nem található meg a hazai szakirodalomban.

KALCIT ($CaCO_3$). Meszes (Cserehát) kőbányájában több köbméteres (!) tömbökben fordul elő. Döntő többségében romboéderes, elenyésző mennyiségben szkalenoéderes és cseppkő formájában, színtelentől a sárga árnyalatain át sötétbarnáig.

SZALMACSEPPKŐ ($CaCO_3$). A felsőnyárádi barnakőszén bánya bejárati szakaszának kibetonozott főtéjén képződött több száz példány. Hosszuk eléri a 20-30 cm-t, vastagságuk átlagosan 3-4 mm. Színük szürkésfehér. Kialakulásukban a szivárgó bányavíz és az ideális mikroklíma egyaránt közrejátszott (ENDES, 1992.).

DOLOMIT ($CaMg(CO_3)_2$). A Garadna-patak völgyében, felhagyott kőbányából kerültek elő 2-5 mm közötti méretű, jól fejlett kristályai.

MUSZKOVIT ($KAl_2/Si,AL/_4O_{10}/OH,F/_2$). A Felső-Tisza medréből bányászott, kárpáti eredetű

kavicsok alkotórésze. Ezüstfehér, pikkelyes tömegei több cm hosszan, telérszerűen is megfigyelhetők a kőzetdarabok réseiben.

MIRABILIT (Na_2SO_4). A Balmazújváros szélén található kubiktavak partján, több 10 négyzetméteres fehér bekérgezésként a talajon. Tévesen "sziksóként" tartják számon.

MELANTERIT ($FeSO_4.7H_2O$). A felsőnyárádi barnakőszén-bányában szénen fenn-nőve találhatók néhány mm-es, kékeszöld, tűs kristályainak halmazai.

TRONA ($Na_3/HCO_3//CO_3/.2H_2O$). Az Alföld valódi sziksója, amely azonban nem a Tiszántúl, hanem a Duna-Tisza-közi szoloncsák szikesek ásványa. Ezért téves a Hortobágyot, mint jellegzetes lelőhelyet említeni. Magam a Hajdúságban, a Berettyó-Körösvidéken és a Körös-Maros-közén többfelé megtaláltam. Ezeken a vidékeken főként szikes tavak partján jelentkezik fehér, talajt bekérgező formában, mikroszkópikus szemcsék tömegeként.

NITROKALIT (KNO_3). Tiszafüreden, lakóház pincéjének vakolt téglafalán számos, több dm^2-es foltban "virágzott ki". A vattaszerű, bolyhos csomókká aggregálódó kristályok hossza az 5 cm-t is elérte. Megjelenésében a Tisza-tó felduzzasztását követő talajvízszint emelkedés is szerepet játszott, amely a téglák anyagából kioldotta.

IRODALOM

ENDES, M. 1992. Föld alatti szivárvány. Piremon, Debrecen, pp 206

KOCH, S. 1985. Magyarország ásványai (szerk. MEZŐSI, J.). Akadémiai, Budapest, pp 557

KOCH, S., SZTRÓKAY, K. 1967. Ásványtan II. Tankönyvkiadó, Budapest, pp 524

MAROSI, S., SOMOGYI, S. (szerk.) 1990. Magyarország kistájainak katasztere I. MTA Földrajztud. Kut. Int., Budapest, pp 479

MAURITZ, B., VENDL, A, 1942. Ásványtan II. Egyetemi, Budapest, pp 503

RÖSSLER, H. J. 1979. Lehrbuch der Mineralogie. Verlag für Grundstoffindustrie, Leipzig, pp 832

SZABÓ, J. 1875. Ásványtan. Franklin, Budapest, pp 614

SZAKÁLL, S., GATTER, I. 1993. Magyarországi ásványfajok. Fair System, Miskolc, pp 252

TASNÁDI KUBACSKA, A. 1973. A láthatatlan bánya. Móra, Budapest,pp 109

SIMAY ENDRE ISTVÁN

A csömöri természetvédelmi terület mikroszkópikus gombái

Csömör község (Pest megye) határában a Réti-dülők területe 1977 óta élvez megyei védettséget. E terület növényeit Stollmayerné Boncz Emilia rendszeresen vizsgálta, illetve a fellelt növényfajok megtalálhatók herbáriumában. Mivel korábban célzott mykológiai vizsgálatok a területen nem folytak, a területről e célú anyag nem állt rendelkezésre. Így a terület mikroszkópikus gombáit illető tájékozódó vizsgálat az említett gyűjteményből történt.

A herbáriumot átnézve azokból a növényekből, illetve növényi részekből, melyek gombafertőzésre utaló tüneteket mutattak, mintát gyűjtöttem a későbbi mikroszkópos vizsgálathoz. Szintén vizsgálatra került néhány olyan növényi rész is, melyek egyértelmű tüneteket, gombatermőtesteket nem hordoztak, de olyan rendellenes megjelenésűek voltak, mely alapján károsítás volt valószínűsíthető. A gombák határozása ARX (1981.), BÁNHEGY et al. (1985.) munkái illetve Dr. M. P. Corlett személyes közlése alapján történt. A megfigyelt tünetek illetve gombák gazdanövényenként a következők:

Achillea asplenifolia VENT. A növényen korompenészes bevonat volt megfigyelhető, mely valószínűleg levéltetű-kártétel következménye. A belőle azonosítható gomba a Cladosporium herbarum (PRES.) LINK ex GRAY volt. A gyűjtés ideje 1990. 06. 04.

Alliaria petiolata (M.NIEB.) CAVARA et GRANDE. A növények herbáriumi példányainak egy részénél az alsó leveleken esetenként